

AVEL·LÍ ARTÍS GENER, TÍSNER, ESCRIPTOR

Text: NÚRIA CADENAS / Fotos: MARC VILA

"El franquisme és un last molt gran"

Avel·lí Artís Gener, Tísner (Barcelona, 1912), és novel·lista. I ninotaire, caricaturista, pintor, periodista, impressor, escenògraf i creador de mots encreuats. Entre moltes altres coses. L'autor d'"Els gossos d'Acteó" fa un fugaç repàs a 87 anys de prolífica vida.

Tísner ha viscut pràcticament tot el segle XX. La seva afabilitat es presta a la conversa i les seves vivències són un bon fil per repassar el segle que aviat s'acabarà. República, guerra, exili, recuperació cultural i política... entre història i història, Avel·lí Artís Gener, Tísner, fa balanç. La primera pregunta, però, la planteja ell, amb ull escrutador: "De València, eh? L'afirmació que el valencià no té res a veure amb el català, no la subscrius pas, oi?"

Un cop aclarides les premisses, accepta el canvi de papers, i s'explica.

—Jo vaig néixer el 1912, aquí a Barcelona, en una família petit burgesa. El meu pare era un impressor de gran categoria, de Vilafranca. La mare era una dona del Vendrell. Van tenir sis fills. La nostra infantesa va estar marcada per una escola catalana, Mossèn Cinto, que era de les poques que funcionaven a Barcelona seguint el guiatge de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Allà vaig conèixer-hi en Pere Calders, de manera que allò que érem amics de la infantesa no és cap metàfora.

—No la devien triar per casualitat, aquesta escola.

—El meu pare tenia una formació absolutament catalanista i, és clar, no volia per als fills un ensenyament estranger. A mi, doncs, ja em ve de família, afortunadament. L'escola catalana Mossèn Cinto la va tancar l'exèrcit l'any 1923. Va venir un grup de soldats armats, van enviar els nanos a casa i van agafar com a trofeu de guerra el mapa lingüístic d'Europa. El teníem en una classe, hi havia cadascun dels països amb el seu color indicador

de la llengua, i això, és clar, era una prova indefectible que érem separatistes. No podien permetre que Catalunya fos d'un color diferent que Espanya.

—I on vàreu continuar els estudis?

—Ens van matricular a l'escola que els va semblar menys suspecta, al *Colegio Ibérico* de don Miguel Marçet i Carbonell, àlies *Pifu*. El senyor Marçet era català pels quatre costats, però tenia unes certes debilitats, acceptava passivament la situació. Ell parlava català, però no pas als alumnes, i era una mica ridícul, això.

—Quins records teniu, de la Barcelona d'aleshores?

—El català era l'idioma de la ciutat i del país. I sortien periòdics en català que convivien amb els diaris en castellà, que eren més grandiloqüents. Hi havia, per exemple, el *Noticiero Universal*, que ja deies "no pot ser que sigui universal", oi? Bé, el cas és que els que venien de fora generalment s'habituen al català i fins i tot es desafiaven per veure qui l'aprenia abans. És un fenomen totalment al revés del que ha passat després. El Gabriel García Márquez, per exemple, que ha estat amic i li vaig traduir els *Cien años de soledad* i la *Crónica de una muerte anunciada*, ell aviat el va aprendre, el català, almenys el català d'interjeccions i de dir "Collons!". Recordareu, si heu llegit *Cien años de soledad*, que hi ha una paraula en català que és justament aquesta exclamació.

—I hi surt un personatge que...

—El *sabio catalán*, sí. Que era en Ramon Vinyes, el poeta de Berga. El va exiliar la dictadura de Primo de Rivera, després va tornar, va començar la del Franco

"El meu pare tenia una formació absolutament catalanista i, és clar, no volia per als fills un ensenyament estranger. A mi, doncs, ja em ve de família, per sort. L'escola Mossèn Cinto la va tancar l'exèrcit."

i es va tornar a exiliar. Aquest home fou l'autèntic mestre de García Márquez. Ell li va suprimir el caos en la lectura, perquè fins aleshores havia llegit de tot, sí, però indiscriminadament. Era un llibreter que no mirava pel seu negoci, deixava tots els llibres. Era, de fet, una biblioteca circulant.

—*Quan va arribar la República ja teníeu prop de vint anys.*

—Aleshores feia d'aprenent d'escenògraf, no sé si ja devia ser oficial. El meu cosí, el germà del Sempronio, el Víctor, tenia un taller de pintura darrere de l'Ajuntament. L'anava a veure molt sovint i un dia vam sortir al carrer, a les dues o quarts de tres, i pujaven cap a l'Ajuntament una pila de persones que coneixíem d'haver-les vistes fotografiades als periòdics. Hi havia en Companys i ens vam quedar molt parats perquè duïen una bandera republicana espanyola. Era la primera vegada que en vèiem una i vam quedar expectants. Van entrar a l'Ajuntament, van sortir al balcó principal, van plantar la bandera allà i el Companys va declarar proclamada la República espanyola d'una manera vaga que admetia la de Catalunya. D'això n'hi ha una fotografia, on es veu perfectament que en Víctor i jo som a la porta de l'Ajuntament. Me'n vaig anar a peu a casa i veia com la gent treia banderes republicanes. Feia un quart no n'havia vist mai i ara resultava que tothom en tenia!

—*Com va néixer Tísner, el caricaturista?*

—Des de sempre que m'havia agradat fer caricatures i el problema era trobar pseudònim per signar-ho, com feien tots els dibuixants. I la meua germana, la Rosa, va dir "Per què no ho fas 'Tísner', les dues síl·labes finals dels cognoms?" I sí, era una bona idea. "Tis-ner". Resultava molt eufònic. A partir d'aleshores vaig ser Tísner i fou un encert.

—*On les publicàveu, les caricatures?*

—A *L'Esquella de la Torratxa* i al *Papitu*. El *Papitu*, primer de tot havia estat un setmanari d'humor extraordinari, el millor que s'ha publicat a Catalunya. Després es va tornar un setmanari pornogràfic més aviat tronat, fins que es va convertir de mica en mica una altra vegada en setmanari humorístic. Però li faltava el pebre. En aquesta fase vaig treballar-hi jo.

—*Com vàreu entrar-hi en contacte?*

—D'amagat. Feia les caricatures a casa, les portava al matí quan estava tancat i les tirava per sota la porta. Aleshores, esperava el dia que sortia el *Papitu*, el comprava, veia que hi havia un ninot meu o dos, i ja en tornava a fer per a la setmana següent. A l'últim ja m'hi vaig donar a conèixer perquè em va semblar que ja s'havia de cobrar.

—*I amb L'Esquella de la Torratxa?*

—Després d'*El Be Negre*. Li vaig dir al Josep Maria Planes, el director, que m'agradaria publicar-hi algun ninot. Vaig fer un crist crucificat en una creu esvàstica i vaig quedar fixat. Em va dir que anés a la redacció el diumenge, que ho faríem entre tots i sempre sortirien més coses. Era un panorama molt seductor i me n'hi vaig anar, a l'Ateneu, que no hi havia estat mai.

—*I després, ara sí, a L'Esquella.*

—Durant la guerra tots els periòdics van ser confiscats. L'un confiscava aquell, l'altre confiscava l'altre... I el PSUC va confiscar *L'Esquella de la Torratxa* i la vam dirigir el Calders i jo.

També feia un noticiari radiofònic des de *La Publicitat*, on havíem reconverit una cambra de bany en estudi, posant-hi cortines a tot arreu. Feia el noticiari amb l'Enriqueta Manyé, una noia molt bonica i tots ho trobaven un privilegi. A la paret d'entrada hi havia una bombeta i un "Silenci". A sota hi havien posat unes lletres pintades a mà en un paper blanc que hi deia "Que el Tísner està radiant" i al costat de *radiant*, el Planes hi havia afegit: "...de satisfacció".

—*La guerra del 36 dividí radicalment la vostra vida.*

—Completament. Va ser una ruptura total per al país. I per a mi, és clar. Per a tots. A mi, els de la FAI no em van matar perquè no em van trobar, però al Josep Maria Planes, que els havia acusat de l'assassinat dels germans Badia, sí.

—*I després, l'exili. Com vau anar a parar a Mèxic?*

—Més aviat ens va triar ell. Al camp de concentració hi havia una mena de parada, una taula de càmping amb un cartell. Qui volgués anar a Mèxic, s'hi havia d'inscriure. I ho vam fer.

—*Com començà la vostra vida, allà?*

—Vaig fer un carro de fira, una ruota on hi deia *Tísner le caricaturiste*. No 'touriste' sinó 'touriste'. I feia caricatures a la gent.

—*Hi havia relació, entre la gent de l'exili a Mèxic i la que s'havia quedat a Catalunya?*

—Sí, n'hi havia, molt intensa. Per carta, evidentment. Valien totes les astúcies, per fer arribar notícies. Em cartejava amb la gent de la nostra promoció, dibuixants, artistes, escriptors. Les cartes les vaig donar, fa uns anys, a la Biblioteca de Catalunya. Amb en Xavier Casp, m'hi vaig escriure, per exemple, un parell d'anys. I amb el Joan Fuster, també.

—*Els vau anar a veure, després?*

—Al Xavier Casp no, perquè crec que ja s'havia passat a l'altra banda. El vam esborrar de la llista.

—*Molts d'ells van col·laborar a les publicacions de l'exili.*

—Sí, com el Rafael Tasis, que va escriure per a *La Nostra Revista*. El meu pare n'era el director. Quan va

"Un dia vam sortir al carrer i pujaven cap a l'Ajuntament una pila de persones. Hi havia en Companys i ens vam quedar molt parats perquè duïen una bandera republicana. Era la primera vegada que en vèiem una."

morir vaig continuar-la i per una qüestió burocràtica que em va arregar desprevingut, vaig haver de canviar el títol i se'n va dir *La Nova Revista*, de manera que pràcticament era un joc de paraules. La vaig dirigir durant tres o quatre anys, a la mort del meu pare. I després ja vam tornar.

—*Com va prendre la decisió, l'any 1965?*

—La meua dona ja estava cansada de guardar les maletes a l'armari i va dir prou, o hi tornem o no hi tornem. Sembla una mica pel·liculesc però ella em va dir: "al novembre serem a Barcelona, i si no, ja no parlarem mai més de tornar". Vam començar a vendre els mobles de la casa, per aconseguir diners i llavors vaig guanyar el premi d'un concurs de contes mexicà, amb un treball que vaig enviar amb pseudònim. Tretze quartilles: *Sesenta pesos de delirio*.

—*Parleu castellà amb accent mexicà.*

—És clar, per força, com que el vaig aprendre allà i no l'he parlat mai més...

—*Quan va tornar a Catalunya, va poder recuperar la relació amb la gent que s'havia quedat?*

—Hi va haver una autodiscriminació. En primer lloc jo no podia saber tots els que havien fet fallida davant del franquisme. La meua idea era prescindir-ne, d'ells, i obrir-me camí sense aquesta gent. Em vaig trobar que el meu cosí-germà, el Sempronio, tenia carnet de director del *Tele-eXprés*. En fi, el vaig anar a veure perquè era un compromís anar a veure els parents, però amb una certa fredor. Després em va proposar de fer de subdirector d'un periòdic que anava a sortir en català i que s'havia de dir *Tele-estel*. Això era l'any seixanta-cinc. Jo ho vaig consultar amb el meu únic mentor, que era el Rafael Tasis que aquí havia trobat la manera de trampejar la situació. I ell em va dir que ho acceptés. I així va quedar la cosa, encara que no constés el meu nom enlloc.

Va haver-hi de tot. Per exemple, amb el Tasis no hi havia problema, ni amb la Lola Anglada. La vaig anar

—*Quin balanç feu d'aquests vint anys d'autonomia?*

—És molt curiós, perquè d'una banda et vénen ganes de cantar victòria, de dir ja hem arribat allà on volíem, però després t'adones que no és veritat, rotundament no és veritat. Hem aconseguit moltes coses, això és innegable, però el llast és molt gran. Quaranta anys de dictadura han fet solc, però la Generalitat era impensable per a tots nosaltres... i això és molt important, de veritat.

ser. Però ho ha dissimulat tant com ha pogut. Després, hem procurat no parlar mai d'allò altre, del període franquista, i si no en parlem anem molt bé.

—*Un cop aquí, no va parar de publicar, a més d'impulsar l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.*

—Sí. En Joan Fuster em va rellevar com a president. Vam fer l'acte a Cullera, en un restaurant. Ell va agafar la cullereta de cafè i va dir que com que no hi havia ni vara ni res, allò seria el símbol de l'associació. I així ha quedat.

—*Finalment, com veieu el futur, Tísner?*

—En primer lloc, si a Catalunya pren importància la condició nacional, si arriba a ser un criteri general, és imparable la revisió de la Constitució. Nosaltres ja hem manifestat la predeterminació i ens volem determinar. Volem determinar la nostra condició nacional i no hi ha déu que la pugui contradir.

a veure a Tiana i em va ensenyar tots els seus dibuixos fets a la rereguarda, una col·lecció documental sensacional, un tresor. No sé on deu haver anat a parar, però no l'he vista mai reproduïda.

En canvi, n'hi havia d'altres que tenien una situació més delicada. N'hi ha tants que no sé per quin començar. El Martí de Riquer, per exemple, que s'havia convertit en "caballero mutilado". Jo més aviat defugia el seu tracte, perquè de fet, la persona que jo coneixia havia desaparegut. O el cas del Sentís. El Carles Sentís i jo érem amics de tota la vida i, després, el vaig trobar quan la Generalitat em va enviar a París perquè em perseguïen els anarquistes. Em van avisar que me'n cuidés, que feia espionatge a favor dels militars. I va intentar treure'm informació d'una manera prou barroera. "Els humoristes sou la gent que té menys sentit de l'humor", va fer, quan el vaig interrompre. I jo el vaig insultar. "Això no t'ho treu ningú. Ni el sentit de l'humor ni déu. Adéu Sentís". I me'n vaig anar. Diu que després va canviar de criteri respecte de Franco. Pot